

”JYLLANDS HJERTE”

Et seks gange trebundet skel, som i århundreder var et helt centralt punkt i den jyske halvøes ældgamle administrative og religiøse inddeling.

Ved Åhusevej, knap 2 kilometer fra Karup, står en stor mindesten ved siden af vejen på samme side som åen. Det er en natursten, der blev rejst af Karup kommune i 1987 for at markere et helt enestående skel, som i fordums tid lå neden for stenen ved en lille bæks udløb i Karup å. Det er det eneste sted i Danmark, hvor stifter, sysler, len, herreder, sogne og bymarker mødtes i en fjern fortid. Når tre skel mødtes, blev det kaldt et tredobbelt skel, og her var der tale om et 6 gange 3-dobbelt skel. Syslerne, som både havde verdslige og kirkelige opgaver, opstod før år 1000, mens herreder og len først er nævnt i Valdemar Sejrs jordebog 1231. Skellets historie kan derfor mindst føres tilbage til hans tid, men kan også være endnu ældre, og i flere gamle dokumenter og bøger er det omtalt som Jyllands midtpunkt eller Jyllands hjerte.

Den nyrejste mindesten 1987. Stenen blev rejst af Karup Kommune på initiativ af Lokalhistorisk Forening til minde om det unikke skel, der er blevet kaldt Jyllands egentligste midtpunkt. Foto: Inger Merstrand

I det 2-bind store historisk-topografiske værk, ”Kongeriget Danmark” fra 1872, skriver forfatteren L. Both f.eks., at **det synes næsten, som om landets gamle sysselinddeling såvel som stifts-, herreds- og sogneinddeling er udgået fra dette punkt, og den gamle skjelsten lå næsten nøjagtig midt i det gamle Nørre Jylland, Vendsyssel og Thy fraregnet.** I middelalderen var Nørrejylland den mest betydningsfulde landsdel i kongeriget Danmark. Den omfattede hele Jylland nord for Kongeåen, og i Viborg blev de danske konger valgt og hyldet i mere end 600 år, ligesom

byen var sæde for landstinget. Forfatteren Villads Christensen skriver i "Hedebogen" fra 1913, at Viborg allerede på Harald Blåtands tid var en betydelig stad, **men**, fortsætter han: **Jyllands alleregentligste midtpunkt må dog snarest søges et par mil sydvest for Viborg.** Han henviser herefter til "Den Danske Atlas", en "Lands-Beskrivelse af Konge-Riget Danmark" fra 1768. Heri fortælles det, at "sydligt i Resen Sogn paa netop det Sted, hvor en lille Bæk løber ud i Karup Aa, mødes tre gange seks Skel, og Skellet markeres af en Skelsten midt i Bækkens Udløb". Stenen er forsvundet, skriver Villads Christensen, men: **Var det mon ikke umagen værd igen at henlægge en fredlyst sten, "Jyllands Hjerter", her på dette fra gammel tid mærkværdige sted!** Der skulle imidlertid gå 74 år, inden forfatterens forslag endelig blev ført ud i livet, og der blev rejst en mindesten. I dag ligger skellet i Karup sogn, men indtil kommunesammenlægningen i 1970 hørte det under Resen sogn, som det havde gjort, så længe sogneinddelingen havde eksisteret.

Kort over Nørrejyland 1710.

Nørrejyland er en meget gammel historisk og politisk benævnelse for den del af Jylland, der lå nord for Kongeåen. Det var en del af Kongeriget Danmark, mens Sønderjylland var et hertugdømme og et dansk len. Søger man på nettet efter gamle kort over Nørrejyland, dukker dette kort fra 1710 op som det ældste. Det er ikke korrekt, men illustrerer meget godt, hvor betydningsfuld Nørrejyland var dengang. Som andre kort før 1761 er det tegnet ud fra rejsebeskrivelser og af en tegner, der højst sandsynligt aldrig selv har besøgt landet. Det ses f.eks. af, at mange stednavne ikke er anbragt de rigtige steder. Karup er bl.a. placeret som hørende til Viborg Stift, selv om byen helt indtil 1971 lå i Aarhus Stift. På kortet er

det heller ikke Karup å, der danner grænse mellem stifterne, som i stedet fejlagtigt mødes lidt øst for Herningsholm. Karup er markeret med rødt på kortet, og det korrekte sted for skellets placering er markeret med en blå cirkel. Når kortet trods de mange fejl alligevel er taget med, er det, fordi det tydeligt viser, hvor betydningsfuld Nørrejyland engang blev anset for at være. Det lille, indsatte billede til venstre viser de korrekte grænser for de tre stifter i middelalderen med skelstedet markeret med blå. Kilde: Wikipedia.

Omtalt 1656 i Danmarks første topografi.

Første gang, skellet omtales i en topografi, er i 1656 i den allerførste danske topografi, "**Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed**". Her skrev **Arent Berntsen** om skellet og den gamle administrative og kirkelige inddeling af landet. Han fortalte, at Løversyssels vestre side blev adskilt fra Harsyssel ved Karup å, mens dens nordre ende blev adskilt fra Ommersyssel ved en lille bæk noget nord for landsbyen Karup i Lysgaard herred. **Hvad grænserne mellem de tre sysler angik, kunne man stå ved den lille bæk og "med en Sten slaa udi tre stifter, som ere Aarhus, Viborg og Ribe Stifter, tre Sysler, som ere Løff-, Har- og Ommersyssel, udi tre Lehn, som ere Silkeborg, Lundenæs og Hald, udi tre Herreder, som ere Lysgaard, Ginding- og Fjendsherreder, udi tre Sogne, som ere Karup, Resen og Haderup Sogne, og paa deres Marker, saa at saadant et Sted næppeligen andet Steds udi Danmark skal være at finde"**. Den lille bæk hed Holtbech eller Holdsbeck, men blev også kaldt Trennum Bæk eller Træ Eng Bæk. I middelalderen hørte Fjends Herred under Sallingsyssel, men kom senere ind under Ommersyssel. Skellet mellem de tre gange seks inddelinger har imidlertid hele tiden været ved bækens udløb i Karup å som nævnt i 1656.

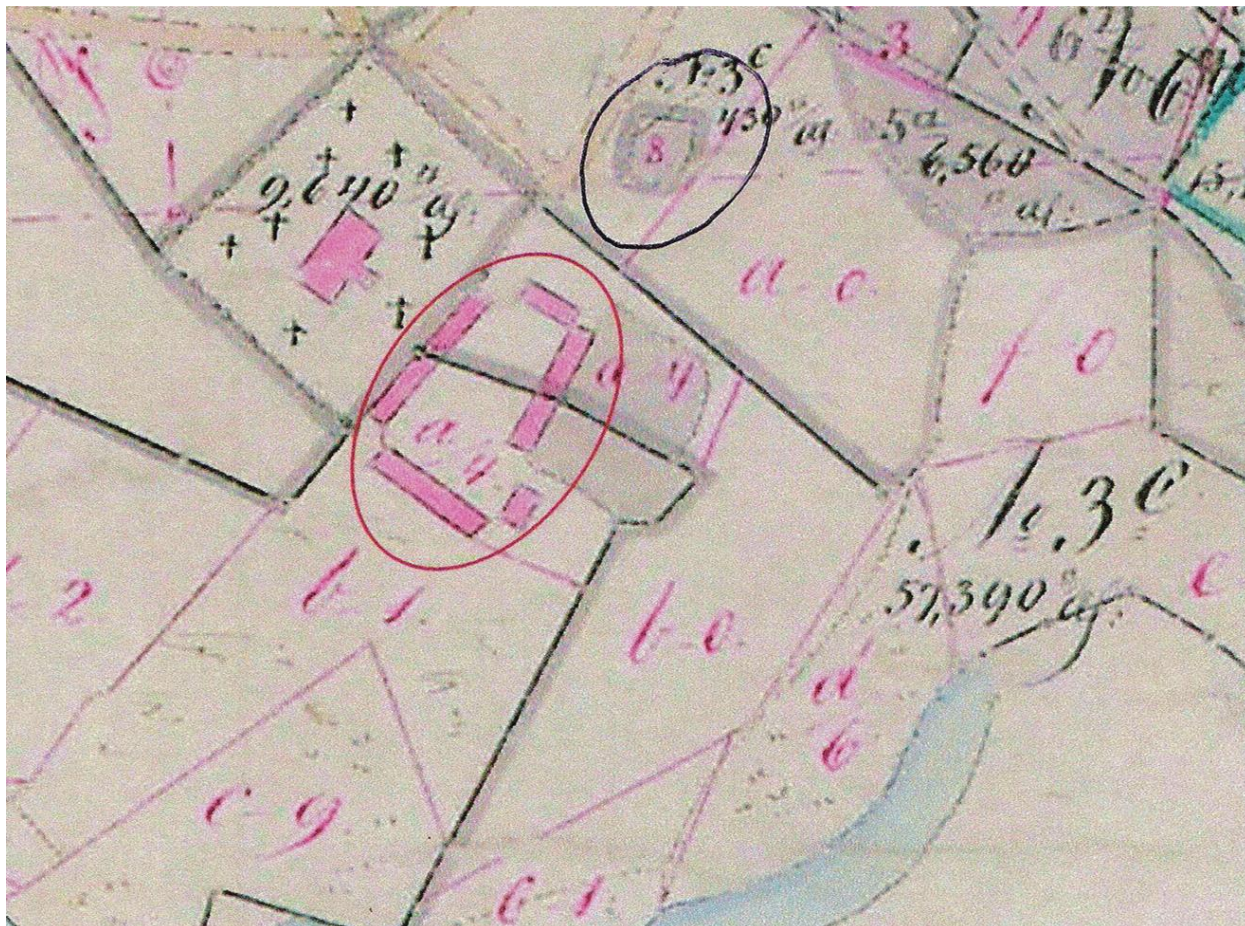

Oversigt over de 18 inddelinger. Dette kort viser, hvor de mange administrative og religiøse inddelinger lå i forhold til selve skelstedet, der er markeret med grønt. Det lå i bækken på præcis det sted, hvor den løb ud i Karup å, som sammen med den lille bæk dannede de naturlige grænser for skellene. Historisk matrikelkort med påførte inddelinger v. Inger Merstrand.

Stridigheder om skellet

Længe før skellet blev nævnt i den første topografi, gav det i fordums tid flere gange anledning til stridigheder mellem Karup og Høgild om bymarkerne. iflg. lokalhistorikeren **Vald. Andersen** opstod den først kendte uenighed i 1465, hvor det blev nødvendigt på tinge at udstede et såkaldt sendemandsbrev om skellet. Det vil sige, at uvildige mænd skulle undersøge, hvor skellet rettelig skulle gå, hvorefter det blev skrevet ned af hensyn til eventuelle senere stridigheder. Mærkeligt nok nævnes bækken ikke, da det ellers ville være logisk at pege på den som grænsen imellem de to bymarker. Dengang hørte Karup bymark under en meget stor gård, Karupgaard, der lå lige ved siden af kirkediget i Karup. Gården blev i 1487 tilskødet den katolske stiftelse ved kirken, hvorefter

den blev bolig for forstanderen for stiftelsen. Denne stiftelse hed "Vor Frue Alter" og ejede det meste af Karup sogn i slutningen af middelalderen, da den fik tilskødet både gårde og jord mod at skaffe giverne syndsforladelse.

Matrikelkort over Karup 1863. Da dette matrikelkort blev udarbejdet, var den store gård ved kirken for længst revet ned og flyttet, og tegningen er sandsynligvis ukritisk overført fra et tidligere kort. Ud fra matrikelkortet er der imidlertid ingen tvivl om, at gården var en meget stor gård, og det var den, der var part i den allerførste retssag om skellet mellem de to bymarker. Langt senere blev den anneksgård til kirken og blev derfor kaldt Anneksgården, og jorden ud mod skellet ved Høgild hørte i århundreder under den. Måske er det den eller en tidligere gård på stedet, som i gamle overleveringer på egnen er blevet kaldt Karup Slot??

Den 10. oktober 1670 var der atter en retssag på grund af uenighed om skellet. Det var Mads Pedersen i Karup, som på både egne og de øvrige bymænds vegne bragte sagen op på Lysgaard Herreds ting og førte flere vidner. Et af disse vidner fortalte, at de sidste tyve år havde øg og "fæmon" (kvæg) fra Karup gået i Høgild mose og kærret mellem de to bymarker helt fra om efteråret, til der skulle "hegnes", og ingen havde forment dem adgang eller gjort indsigelse. Et andet vidne, som også i 20 år havde drevet får i mosen og kærret både sommer og vinter, havde heller aldrig hørt, at der havde været nogen trætte om det, selv om de gik i de andres bymark. Tilsyneladende mente bønderne i Karup, at når de ikke havde fået nogen indsigelser, havde de vundet hævde på at lade deres kvæg og får gå inde på Høgilds bymarker. Der nævnes ikke noget om nogen skelsten, selv om der ifølge en senere retssag skulle have været en sådan mellem

bymarkerne omkring 1660. Men måske har Karupfolkene ikke ment, at der var nogen grund til at omtale en skelsten i en retssag, der drejede sig om at have vundet hævd på og ret til at lade deres dyr græsse inde på Høgilds bymark. Der blev ikke afsagt nogen dom, men som i 1465 blev udsagnene skrevet ned for eventuelt at kunne bruges ved senere retssager.

Del af Historisk sognekort over Karup fra 1834. Den røde cirkel markerer det område, som hørte til Høgild bymark, men som bymændene i Karup mente at have ret til at drive får og kreaturer ind på, når der ikke var gjort indvendinger fra Høgilds side i 20 år.

Flytning af skelsten

I 1712 kom den næste retssag, da de beboere i Karup, som hørte under Aunsbjerg, blev indstævnedes som vidner af rytterbonden Thomas Christensen af Høgild Mølle på grund af strid om skellet mellem de to bymarker. I retten fortalte Kjeld Jacobsen fra Anneksgården, at da han som dreng vogtede sin fars får for 50 år siden, det vil sige omtrent samtidig med den foregående retssag, var der en sten i skellet mellem Høgild og Karup. En dag havde Jens Mikkelsen fra Karup imidlertid sagt til ham, at det ville være til gavn for byen, hvis stenen lå lidt længere inde i Høgild kær. Derefter tog han den og trillede den et stykke ind på Høgilds bymark, og her blev den liggende.

Også Mette Rasmusdatter fra Vallerbæk havde set, at Jens Mikkelsen for ca. 40 år siden flyttede stenen. Sognepræsten skulle være blevet orienteret om sagen, og efterfølgende skulle stenen være blevet flyttet tilbage. Det var der dog ingen af de to vidner, der havde set, og nu vidste ingen, hvor stenen var. Jens Mikkelsen var død, så ham kunne de ikke spørge. Mette vidste nu heller ikke, om det var en skelsten, men det var i hvert fald en stor og køn sten.

Ridefogeden fra Aunsbjerg var også til stede ved retssagen, og han konstaterede, at da Jens Mikkelsen for længst var død, kunne han ikke afhøres og forsvare det, han havde gjort. Der blev stadig ikke afsagt nogen dom om skellet, men vidneudsagnene blev skrevet ned, og Thomas Christensen fra Høgild mølle fik et såkaldt tingsvidne. Retssagen gjorde det imidlertid tydeligt, at det ikke var helt uden grund, at Høgildboerne følte sig forurettede.

Her er sognekortet over Karup 1834 i fuld størrelse. Kortet viser tydeligt, at mod nordøst følger grænsen mellem bymarkerne den lille bæk (den officielle grænse). Det er udelukkende ved mosen og kæret, at skellet er flyttet længere mod nordvest ind på Høgild Bymark.

Skellet bekræftet af kongelig kommission

"Den danske Atlas" fra 1768 er tidligere omtalt, og i den gentager forfatteren, Erich Pontoppidan, i det store og hele, hvad Anton Berntsen skrev i sin topografi i 1656. Bortset fra, at Pontoppidan for første gang i et topografisk værk omtaler en trædesten, som stod midt i bækken, og hvorpå man kunne stå og kaste en sten i de mange inddelinger. Det er denne sten, som Villads Christensen i "Hedebogen" kalder en skelsten, og selv om den kun omtales som en trædesten af Erich Pontoppidan, er der ingen tvivl om, at den lige så godt kunne kaldes en skelsten, da den lå midt i bækken på præcis det sted, hvor de 18 skel stødte sammen. I senere bøger gentages Pontoppidans tekst flere gange. Han kommer desuden med den interessante oplysning, at en kongelig kommission midt i 1700-tallet bekræftede skellet.

Paa Høgd Mark løber en liden Bæk, som har sit Udspring af en Moose østen for Byen, og løber i Karup Aa. Just paa det Sted, hvor Bækken løber i Aaen, staaer midt i Bækken en Steen, paa hvilken man kan trine over Bækken og paa den staae og kaste med en Steen i Warhuus, i Viborg og Ribe Stifter; i 3 Sysseler, Lovr-Syssel, Hær-Syssel og Omer-Syssel; i 3 Amter, Sifferborg, Vundenæs og Hals Amter; i 3 Herreder, Lysgaard, Ginding og Fiends Herreder; i 3 Sogner, Karup, Haderup og Resen; i 3 Byemarker, Karup, Hesselund og Høgd.

Jepp Aakjær ville forsøge at finde stenen

Nu springer vi frem i tiden til **Jepp Aakjær**, som var en dygtig lokalhistoriker, og som ville forsøge at finde frem til skelstenen. Han var gode venner med distriktslæge Rambusch i Sjørup og boede ofte hos ham, og det var her, han var blevet interesseret i beretningen om stenen. Han kendte intet til de tre retssager, der er nævnt på de foregående sider, men han havde læst om skellet i den første danske topografi fra 1656 og i "Den danske Atlas". Desuden fandt han selv frem til yderligere omtale. Blandt andet fandt han en utrykt provsteindberetning fra 1743 fra **provst Barthling i Højslev**. Her bruges for første gang udtrykket "den vidt udråbte skjelsten", og provsten beretter, at når man står på stenen med den ene fod, kan man flytte den (anden) i 3 stifter, 3 sysler, 3 amter, 3 herreder, 3 sogne og 3 bymarker. Det er tvivlsomt, at den gode provst selv har været på stedet, for i så fald ville han vide, at de tre af skellene lå på den anden side af Karup Å. Det var derfor ikke muligt at stå på stenen og samtidig flytte den anden fod over på den vestlige side af den brede å. Hvorfra han har beretningen, vides ikke. I 1656 nævnes ikke noget om nogen skelsten. Kun, at bækken danner skel, og at man kan stå ved den og kaste en sten i 18 skel, og det er først 25 år senere, stenen nævnes i "Den danske Atlas".

Fra "Den Danske Atlas"

Fandt endnu flere oplysninger

Det lykkedes Aakjær at finde andre dokumenter, der ikke tidligere var kendt. Deriblandt var **Thuras** utrykte papirer, som han fandt på Landsarkivet i Viborg. De var fra 1754, og i dem kunne man læse, at der midt i bækken stod en sten, der både var træde- og skelsten, samt at man kunne stå på den og kaste en sten i 18 forskellige skel. Det er sandsynligvis herfra, "Den danske Atlas" har sin tekst, og den gentages i Traps første værk om Kongeriget Danmark i 1859 og i de efterfølgende udgaver i 1901 og 1925. I de to sidste udgaver er der dog den tilføjelse, at stenen nu er forsvundet. I 1921 udkom **Daniel Bruuns værk, "Danmark, land og folk"**. Også her blev skellet omtalt og endnu engang betegnet **Jyllands midte**. Samtidig foreslås det i værket, at der skulle rejses en **tresidet** sten. Som et minde om den allerældste inddeling af Jylland skulle der på stenens tre flader stå alle navnene på de 18 skel, som er nævnt i den ældste topografi. De skulle vel at mærke

indhugges på en måde, så det tydeligt fremgik, *hvor* de forskellige inddelinger havde været i landets ældste tider og i mange århundreder op igennem tiden.

Måtte opgive at finde stenen

I 1924 tog Aakjær af sted til Høgild og Karup for at finde skelstenen. Han spurgte først en ældre mand, som boede i Sønder Resen. Manden havde aldrig selv set stenen, men han vidste fra sin far, at præsten i Vroue for 60-70 år siden var blevet kørt ud til stedet af en bonde fra Resen, og da lå stenen stadig ude i Karup Å. Senere besøgte Aakjær Jens Chr. Hessellund, som boede helt nede ved åen, og han kunne fortælle, at en gammel mand havde set stenen, da han var hyrdedreng for omkring 70 år siden. Dengang lå stenen midt i åen, så han kunne springe ud på den fra den østre åbred. En tur til stedet viste imidlertid, at der ikke var noget som helst spor af stenen. Og af bækken, som engang dannede skel, var der kun nogle tarvelige rester tilbage. Langs dens bredder voksede egepur, og kun på et ganske kort stykke på 6-7 m dannede den stadig grænseskel.

Bækkens løb ændret af engvandingssystem

Et engvandingssystem med dræning havde ændret bækkens løb, så den kort før sit udløb delte sig i to, som forsvandt i engene mod sydøst. Stenen var der intet spor af overhovedet. Aakjær mente, at der aldrig havde været en sten, som var anbragt af mennesker, men derimod en natursten, som engang var ført hertil i istiden og placeret på netop dette sted. Her havde åen i årenes løb blotlagt den store sten, men havde atter ændret sit løb, så stenen stadig lå på samme sted. Nu var den bare skjult under en sandbanke på den vestlige bred, fordi åen var flyttet mod øst. Derfor fik Aakjær Jens Chr. Hessellund til at love, at han med en spids stang ville forsøge at finde stenen på den modsatte bred, men Aakjær hørte aldrig fra ham. Eftersøgningen af stenen resulterede imidlertid i, at han skrev en lang kronik til Politiken, hvor han i mange år havde været medarbejder. Artiklen hed "Den berømte jyske Skelsten", og den blev den sidste af de i alt 42 kronikker, han i årenes løb skrev til avisen.

Luftfoto fra 1954. Engvandingskanalen, som iflg. Jeppe Aakjær havde ødelagt bækken, ses endnu tydeligt til højre for åen på dette luftfoto. Den røde cirkel markerer det berømte skels omtrentlige placering.

Flere end én sten

I modsætning til Aakjær ved vi fra retssagen i 1712, at der åbenbart omkring 1660-75 har været en sten, som i hvert fald af *nogle* lokale blev betragtet som en skelsten. Men det må have været en mindre sten, når en enkelt mand alene var i stand til at trille den længere ind på Høgild bymark. Der må derfor have været flere end én sten. For det første den store natursten, som lå midt i åen, og som hyrdedrengen sprang ud på i midten af 1800-tallet. For det andet den skelsten, som Jens Mikkelsen knap 200 år tidligere trillede længere ind i Høgild kær. Og for det tredje den sten, som ifølge Danske Atlas lå i bækkens udløb, og som både var trædesten og skelsten.

Aakjær mente ikke, at den store sten midt i åen var en skelsten, og det lyder heller ikke særlig sandsynligt. Han fik desuden fortalt af den lokale fisker, at det ikke var usædvanligt med endog meget store sten i åen. De blev ofte taget op og slået i stykker, hvorefter de blev brugt til byggemateriale, og det kan også være forklaringen på den forsvundne sten. Den skelsten, der samtidig var en trædesten, kan ikke have været særlig stor. Den lå i den lavvandede bæks udløb og ikke ude i den dybere å, hvor man aldrig ville lægge en trædesten for at komme over bækken. Den kan slet ikke have haft en størrelse, som gjorde det muligt, at den kunne rage op over vandoverfladen midt i den ret dybe å, sådan som stenen gjorde det omkring 1850. Størrelsen på trædestenen kunne derimod bedre passe med den skelsten, som Jens Mikkelsen engang så sin og Karup bymændenes fordel i at trille længere ind i Høgild kær. Aakjær sluttede sin kronik med at skrive, at *"det må ikke glemmes, at i den ældste beretning er det ikke stenen, men bækken, der er det 6 gange 3-dobbelte skelmærke"*. I stedet burde der have stået *bækkens udløb*, for det er ikke hele bækken i sin fulde udstrækning, der var skelmærke. Som der står i "Danske Atlas", var skelmærket **"just på det sted, hvor bækken løber ud i åen"**. Bækken i sin fulde længde udgjorde "kun" grænsen mellem de 12 inddelinger på den østlige side af åen, og uden åen havde der ikke været et trebundet skel.

To skel: et officielt og et lokalt

Retssagerne viser, at selv om bækken har været den officielle og administrative grænse, har bymarkerne åbenbart ikke fulgt denne grænse, når det drejede sig om området ved åen og kæret. Havde de gjort det, ville det ikke have været nødvendigt for troværdige mænd at finde frem til, hvor grænsen rettelig skulle gå i 1465. Senere må både Karup- og Høgildfolk imidlertid have været klar over, hvor grænsen gik, for de efterfølgende retssager viser, at Karupfolkene bevidst har overskredet skellet mellem de to bymarker og også forsøgt at flytte skellet ved at vinde hævde på dele af Høgilds bymark.

Forfatteren Vald. Andersen mente, at *"det tydelige indhak, der ses på kortet over Fjends herred nordvest for Karup by, er et resultat af en fjern tids grænsedragning, der måske har villet råde bod på Karups uheldige placering, klemt ned i det sydvestlige hjørne af Lysgaard herred"*.

Den sydlige del af Fjends Herred, hvor indhakked tydeligt ses. Fra G.Schütte. En topografisk beskrivelse

Mindestenen fundet under tørvegravning

Under 2. Verdenskrig stødte en gårdmand fra Egelund på en meget stor og tung sten, da han gravede tørv. Den vejede flere tons, og hvad størrelsen angik, kunne det godt være den natursten, der engang lå midt ude i åen. Et par år senere fik han stenen transporteret hjem til sin gård ved hjælp af 3 traktorer og nogle telefonpæle som slæde, og stenen blev stillet ved indkørslen til hans gård. Her stod den, da lokalhistorikeren Ole Michaelsen hørte om den i 1984. Såvel han som forfatteren Sigurd Svane mente, at stenen var den forsvundne skelsten. Et sagn fortalte, at en herremand engang flyttede stenen, og at den havnede i mosejord. Under alle omstændigheder var det en stor og flot sten, og det var den, som Karup Kommune i 1987 efter ansøgning fra Lokalhistorisk Forening fik rejst som et minde om en fjern fortid, da det 6 gange 3-dobbelte skel var et verdsligt og kirkeligt midtpunkt i det gamle Nørrejylland.

Renovering af omgivelserne ved Jyllands Hjerter

I årenes løb blev mindestenen næsten skjult af selvsåede buske og træer, men i foråret 2018 blev stedet renoveret af en lille flok frivillige, som kalder sig Onsdagsklubben. Nu er stenen atter helt synlig, men lettere forvitret og lidt nedsunken i den ene side i den bløde jord. Åen neden for stenen har gentagne gange ændret sit løb, og bækken, som sammen med åen engang dannede det berømte, trebundne skel, blev rørlagt i midten af 1950'erne. Stedet har derfor set helt anderledes ud, da Danmarks første topograf skrev om det i "**Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed**", og Karupbønderne på omtrent samme tid drev deres kvæg ind i Høgild Kær.

Kan muligvis have været et kultsted

I svundne tider har skellet utvivlsomt haft en vigtig administrativ og religiøs betydning som grænse mellem de mange skel. Sådant et trebundet skel blev ofte regnet for et kultsted og havde ifølge gammel overtro en magisk betydning. Vi ved desværre ikke, om der muligvis i hedensk tid har været et offersted nær udløbet af bækken. Vi ved derimod, at der langs åen og ikke mindst ved bækkene nær Høgild og Karup er fundet mange spor fra stenalderen, f.eks. i form af "kogesteder" med samlinger af dyrebene og undertiden potteskår. Det kan derfor ikke udelukkes, at det trebundne skel måske engang har været et kultsted, men det er skjult i fortidens tåger.

Div. kilder er anført i artiklen. Aakjærs beretning om stenen findes i "Fra Agermuld og Hedesand".

Ordforklaring: Et stift er en kirkelig inddeling fra middelalderen og ledes af en biskop. Bruges også i dag.

Et syssel er en meget gammel benævnelse for en administrativ, kongelig enhed i middelalderen. Ophørte officielt i 1536, men ses stadig i navne som f.eks. Hardsyssel Efterskole.

Et len var en administrativ enhed under kongen og blev forvaltet af en lensmand. Afløstes i 1662 af amter.

Et herred var en retskreds, som blev forvaltet af en herredsfoged, der også var øverste dommer ved herredstinget. Benævnelsen ophørte i 1919.

Et sogn er en betegnelse for et område med en fælles kirke, som beboerne betalte tiende til.

En bymark var jord, som hørte til samme landsby.

Forfatter: Inger Merstrand, Lokalhistorisk Arkiv i Karup 2019